

УДК 342.9

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ТА НЕДЕРЖАВНОЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дмитро МУЛЯВКА,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Університету Державної фіскальної служби України

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню концептуальних засад правової культури приватної детективної (розшукової) та недержавної охоронної діяльності. Автор з'ясовує системний зв'язок між загальним рівнем правового нігілізму в українському суспільстві й рівнем правової культури представників недержавної правоохоронної системи. Правова культура приватної детективної (розшукової) та недержавної охоронної діяльності являє собою окремий різновид загальної культури, який формується в представників указаних професій під час навчання та безпосереднього здійснення професійної діяльності. Підвищення її рівня постає як невідкладне завдання, вирішення якого потребує впливу на низку суб'єктивних та об'єктивних умов. Запропоновано конкретні заходи, спрямовані на підвищення рівня правової культури приватної детективної (розшукової) та недержавної охоронної діяльності.

Ключові слова: правова культура, недержавна охоронна діяльність, приватна детективна діяльність, правовий нігілізм, корупція, правова поведінка.

CONCEPTUAL BASES OF IMPROVING LEGAL CULTURE OF PRIVATE DETECTIVE (SEARCH) AND PRIVATE SECURITY ACTIVITIES

Dmytro MULYAVKA,
Candidate of Law, Professor,
Head of the Department of Operative-Investigative Activity
of the University of the State Fiscal Services of Ukraine

SUMMARY

The article is devoted to the definition of the conceptual foundations of the legal culture of private detective (search) and private security activities. The author clarifies the systemic relationship between the general level of legal nihilism in Ukrainian society and the level of legal culture of representatives of the non-state law enforcement system. The legal culture of private detective (search) and private security activities is a separate type of general culture, which is formed by representatives of these professions during training and the direct implementation of professional activities. Raising its level acts as an urgent task, the solution of which requires an impact on a number of subjective and objective conditions. Concrete measures are proposed aimed at increasing the level of legal culture of private detective (search) and private security activities.

Key words: legal culture, non-governmental security activities, private detective activity, legal nihilism, corruption, legal behavior.

FUNDAMENTELE CONCEPTUALE PENTRU OMBUNȚĂȚIREA CULTURII JURIDICE A ACTIVITĂȚILOR DE DETECTIV PRIVAT (CUTARE) ȘI DE SECURITATE NESTATALĂ

REZUMAT

Articolul este dedicat definirii fundamentelor conceptuale ale culturii juridice a activităților de detectiv privat (cutare) și de securitate nestatală. Autorul clarifică relația sistematică dintre nivelul general al nihilismului juridic în societatea ucraineană și nivelul culturii juridice a reprezentanților sistemului de aplicare a legii nestatală. Cultura juridică a activităților de detectiv privat (de investigație) și de securitate nestatală este un tip separat de cultură generală care se formează la reprezentanții acestor profesii în timpul instruirii și desfășurării directe a activității profesionale. Creșterea nivelului său apare ca o sarcină urgentă, a crei soluție necesită un impact asupra mai multor condiții subiective și obiective. Sunt propuse măsuri concrete pentru creșterea nivelului de cultură juridică a activităților de securitate detectiv (cutare) și nestatală.

Cuvinte cheie: cultură juridică, activitate de securitate nestatală, activitate de detectivi privați, nihilism legal, corupție, comportament legal.

Постановка проблеми. Зміна парадигми публічного управління, активізація процесів євроінтеграції мають своїми умовами підвищення рівня правової культури всіх суб'єктів суспільних відносин. Особливе значення при цьому має підвищення рівня правової культури суб'єктів недержавної правоохоронної діяльності. Особливості їх

функціонування передбачають можливість здійснювати латентні порушення прав і свобод людини та громадянина, порушення вимог правових приписів. Щоб у державі діяла не лише повноцінна зовнішня, а й досконала внутрішня система контролю, у край необхідного, щоб у представників сфери недержавної правоохоронної діяльності було

сформоване власне нетерпиме ставлення до порушення правових норм. Складність реалізації означеної мети зумовлена одночасною дією на правову свідомість представників як державної, так і недержавної правоохоронної системи великої кількості економічних, політичних, соціально-психологічних та інших факторів, разом із тим побудова в Україні правової держави залишиться нездійсненою мрією, якщо не буде кардинально змінено ставлення правоохоронців до правового нігілізму і правової культури. Відповідь на вказані питання має надати наука адміністративного права, оскільки в її межах формуються концептуальні засади публічного управління різними сферами публічних відносин, у тому числі тих, що виникають під час функціонування державних правоохоронних органів, а також концептуальні засади публічного контролю за діяльністю недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності.

Актуальність теми дослідження підтверджується високим рівнем ризиків порушення норм закону особами, які здійснюють приватну детективну та недержавну охоронну діяльність, недостатністю напрацювань у галузі методології й методик підвищення рівня правової культури представників вказаних професій. На тлі підвищення загальносуспільного рівня правового нігілізму вказане призводить до зниження поваги до права та бажання виконувати правові вимоги, що, у свою чергу, може сприяти збільшенню порушень прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Сукупність цих факторів зумовлює актуальність і важливість дослідження проблем правової культури осіб, які здійснюють приватну детективну (розшукову) та недержавну охоронну діяльність, а також шляхів і напрямів подолання правового нігілізму в представників вказаних професій.

Стан дослідження. Проблеми, пов'язані з правовою культурою та її рівнем у представників правоохоронної системи, досліджували в роботах В. Авер'янов, О. Бабкіна, Ю. Битяк, С. Братков, В. Гвоздецький, І. Голосніченко, А. Карась, М. Козюбра, Є. Мануйлов, І. Осика, О. Скакун, С. Сливка, С. Стеценко, М. Целуйко, Ю. Шемшученко, І. Шопіна, О. Ярмиш та інші вчені. Разом із тим варто сказати, що правава культура приватних детективів і представників недержавної охоронної діяльності досліджена ще недостатньо, що зумовлює спрямованість наукових розвідок і свідчить про важливість наукових напрацювань, пов'язаних із розробленням проблем підвищення рівня правової культури вказаних суб'єктів.

Метою та завданням статті є визначення концептуальних засад підвищення правової культури приватної детективної (розшукової) та недержавної охоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Правова культура як елемент загальної культури є одним зі складників останньої, вони співвідносяться як частина й ціле. Водночас правосвідомість є зовнішньою формою вираження правової культури, завдяки якій накопичені людством цінності правової сфери за допомогою механізму інтеріоризації відображаються на рівні свідомості конкретного індивіда [1, с. 45]. На жаль, останнім часом в українському суспільстві підвищується кількість випадків правового нігілізму. Причини цього явища пов'язані з низкою суб'єктивних та об'єктивних факторів. На жаль, на рівні державної політики виховання правової культури не проголошено одним із пріоритетів. Крім того, існують випадки, коли представники вищих щаблів публічної влади в поведінці демонструють нехтування правовими нормами, що спричиняє значний вплив на інших суб'єктів суспільних відносин, особливо на тих, чий пріоритет й цінності перебувають у стадії формування, тобто на юнацтво та молодь. Якщо розглядати ситуацію з рівнем правової культури суб'єктів

недержавної правоохоронної діяльності, то можна побачити, що внаслідок впливу принципу конфіденційності, який покладено в основу як приватної детективної, так недержавної охоронної діяльності, інформація щодо деяких дій приватних детективів і представників підприємств недержавної охорони не стає відомою широкому колу громадськості, що внаслідок недостатнього контролю з боку держави й громадянського суспільства створює умови для порушення правових приписів. Отже, щоб запобігти виникненню певної кількості деліктів, доцільно формувати необхідні умови, щоб приватна детективна (розшукова) та недержавна охоронна діяльність відповідала принципам законності й верховенства права.

Щоб створити таку систему, необхідно дослідити причини і умови, які сприяють збільшенню впливу тенденцій правового нігілізму та зменшенню рівня правової культури вказаних суб'єктів. До таких причин насамперед належить явище корупції. В Україні вже кілька десятиліть робляться не дуже ефективні спроби подолати корупцію, однак вона досі справляє значний вплив на діяльність держави. За даними дослідження міжнародної організації Transparency International «Індекс сприйняття корупції-2019», Україна у 2019 році втратила два бали в рейтингу сприйняття корупції порівняно з 2018 роком і повернулася на рівень 2017 року, посівши 126-те місце зі 180, поділивши його з Азербайджаном, Джибуті й Киргизстаном [2].

Незадовільна ситуація у сфері запобігання та протидії корупції не може не позначатися на довірі до правоохоронних органів: за даними Українського центру економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова, оприлюдненим у лютому 2019 року, Верховному Суду не довіряло 65% опитаних, Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі – 65%, Національному антикорупційному бюро України – 64%, Національному агентству з питань запобігання корупції – 64%, Антикорупційному суду – 62%, Національній поліції – 51,2% [3]. Варто сказати, що думку про небезпечність вказаних тенденцій і їх деструктивний вплив на все українське суспільство поділяє багато вчених-правознавців. Так, у наукових джерелах стверджується, що вітчизняна правоохоронна система користується найменшою довірою з боку громадян серед усіх державних органів і є однією з найбільш уражених корупцією сфер в Україні. Українцям небезпечним можна вважати відсутність намірів у потерпілих громадян звертатися до правоохоронних органів з питань оскарження ними корупційних дій, учинених посадовими особами. Виникає парадоксальна й досить зловісна ситуація: з одного боку, правоохоронні органи та суди є основою державності, оскільки вони покликані забезпечувати реалізацію конституційних прав і свобод громадян, дотримання законності в державі, а їхня корумпованість паралізує виконання правоохоронних функцій держави, суттєво дискредитує авторитет влади та зводить «до нуля» ефективність управління державою; з другого боку, «атрофія» практики звернення «жертв» корупції до правоохоронних органів означає деморалізацію громадян, яка з'являється в них через негативні наслідки оскарження дій корупціонерів, істотно підриває засади демократії в державі, створює загрози приходу до влади недемократичних режимів та узурпації влади. Корупція в правоохоронних органах не тільки болісно вражає суспільство і громадськість, руйнуючи довіру громадян до системи державних інституцій, вона негативно впливає на результати боротьби зі злочинністю, порушує один із основних принципів кримінального права – невідворотність покарання. В Україні сучасні реалії контакту громадян із судовими і правоохоронними органами зумовили виникнення тенденції до терпимості й паразитичного пристосування населення до корупційних моделей поведінки,

наявних у зазначених органах. Нині українці для досягнення позитивних результатів у справі, що розглядається в суді, здебільшого зорієнтовані на використання корупційних схем: наявність вимог давання хабара уповноваженим посадовцям, корупційні «послуги» адвокатів-посередників, задіяних у розв'язанні певної проблеми [4, с. 93–94.]. Указані тенденції повною мірою здійснюють свій вплив і на сферу приватної детективної та недержавної охоронної діяльності, правовий статус яких включає низку дій, що мають спільні риси з діями працівників державних правоохоронних органів [5, с. 88–91].

Усе це в сукупності свідчить про те, що, на жаль, для суб'єктів, які представляють недержавну правоохоронну систему, прикладом, взірцем професійної поведінки є такі представники державної правоохоронної системи, які самі не здатні зберігати високу правослухняність своєї службової діяльності. Відповідно, має місце деформувальний вплив поведінки частини представників правоохоронних органів держави на недержавну правоохоронну систему. Отже, система запобігання порушенням вимог правових приписів представниками приватної детективної (розшукової) та недержавної охоронної діяльності потребує насамперед зменшення руйнівного впливу корупційних діянь на правоохоронну систему загалом. Це потребує, по-перше, постійного моніторингу причин та умов учинення корупційних правопорушень представниками правоохоронних органів, оперативного впливу на ці причини й умови для зменшення їх значення в життєдіяльності правоохоронної системи.

Низький рівень правової культури представників недержавної правоохоронної системи не існує сам по собі, він пов'язаний із рівнем правової культури всього українського суспільства. На жаль, під час підготовки юнацтва та молоді в закладах освіти питання підвищення правової культури часто залишається поза межами освітніх програм. На нашу думку, дуже важливим є охоплення заходами з правової освіти, яка має включати як складник формування правової культури, студентів негуманітарних спеціальностей, зокрема технічних і природничих професій, серед яких, на нашу думку, окрім загального курсу правознавства, необхідно проведення практично орієнтованого курсу, спрямованого на виявлення зв'язків між вимогами правових актів і поведінкою громадян. Особливостями цього курсу мають стати його наочність і практично орієнтований характер, а метою його запровадження – формування в студентів рефлексії щодо відповідності їхньої повсякденної поведінки в побутових, робочих та інших відносинах вимогам правових актів, водночас формування нетерпимого ставлення до злочинів і правопорушень. Варто сказати, що певні зрушення в цьому напрямі вже мають місце: так, протягом останніх років за сприяння іноземних донорів у багатьох закладах освіти проведено курс теоретичних і практичних занять, пов'язаних із формуванням нетерпимого ставлення до побутового насильства. Разом із тим такі випадки є скоріше поодинокими. На нашу думку, правова освіта повинна мати більш системний характер і включати не лише формування рефлексії щодо тих діянь, які тягнуть

за собою кримінальне покарання, а й інші приклади можливих порушень правових приписів.

Висновки. На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що правова культура приватної детективної (розшукової) та недержавної охоронної діяльності являє собою окремий різновид загальної культури, який формується в представників указаних професій під час навчання та безпосереднього здійснення професійної діяльності.

Підвищення рівня правової культури у сфері недержавної охорони та приватної детективної (розшукової) діяльності постає як невідкладне завдання, вирішення якого потребує впливу на низку суб'єктивних та об'єктивних умов. На нашу думку, було б доцільно, по-перше, запровадити в загальноосвітніх і неюридичних вищих закладах освіти практичний курс, спрямований на формування цінностей, пов'язаних із формуванням правового світогляду та правової поведінки. По-друге, доцільно вважається активізація зусиль правоохоронних органів у сфері протидії й запобігання корупції, яка є сприятливим середовищем для формування в суспільній свідомості думки про допустимість порушення вимог правових норм. По-третє, на наш погляд, необхідним є запровадження поведінкових тренінгів, спрямованих на відпрацювання навичок правової поведінки, у систему сертифікаційної підготовки фахівців з приватної детективної (розшукової) та недержавної охоронної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір : монографія / за заг. ред. К.І. Белякова. Київ : КВІЦ, 2018. 169 с.
2. Індекс сприйняття корупції-2019. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 19.01.2020).
3. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральної орієнтації громадян України. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (дата звернення: 19.01.2020).
4. Соловійов В., Береза О. Сучасний стан та особливості корупційних проявів у правоохоронних органах України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. № 3. С. 90–97.
5. Мулявка Д.Г., Шопіна І.М., Шилле О.О. Правовий статус суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності : монографія. Київ : Людмила, 2019. 108 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Мулявка Дмитро Григорович – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Університету державної фіскальної служби України

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Muliavka Dmytro Hryhorovych – Candidate of Law Sciences, Professor, Head of the Department of Operative-Investigative Activity of the University of the State Fiscal Services of Ukraine

mulyavka@ukr.net